

zien, hoe de kunst van de teekening, die meest directe der beeldende kunsten, zich in het Noorden allengs ontwikkeld heeft tot het Hollandsche hoogtepunt bij uitnemendheid: Rembrandt, van wien ongeveer veertig werken aanwezig waren.

Van de oudste teekeningen zij allereerst de strakke gedragenheid van de Sint Lucas-figuur door Hugo van der Goes genoemd en een zilverstift van Rogier van der Weyden, een Madonna met Kind, waarbij in de plooienvall der kleeding op beide teekeningen de stijl van den tijd zoo duidelijk tot zijn recht is gekomen. Daarnaast volgde het levend spel der lijnen en de realistisch-gebarende omstanders op de Hollandsche teekening van \pm 1480 (nummer 21 van den beschrijvenden catalogus), voorstellend de Opwekking van Lazarus; een blad, waarop de architectonische ruimte reeds zeldzaam goed is uitgedrukt. Hier heeft de pen-techniek zich tot contouren beperkt en ook de afmeting bezit een eigen karakter, vooral als men een vergelijking trekt met een andere teekening van \pm 1480, uit de Leidsche school, waarop Isaac en Rebecca voorkomen en die een ontwerp is voor gebrandschilderd glas (nummer 22).

Bij Jeroen Bosch op de Kruisdraging (nummer 3), in pen en potlood, breekt het realisme nog krachtiger en vrijer door in de gelaatsexpressies — bij Brueghel, den lateren meester, die op meer gezonden grondslag de lessen van Bosch zou weten ter harte te nemen, is de mensch volledig waargenomen en in zijn dagelijksch leven als het ware betrapt, waarvan de schetsen met bedelaars getuigenis afleggen. Vóór wij ons echter tot Brueghel bepalen, zij nog gewezen op een penteekening, welke van Bosch aanwezig was: een boomstam met uilen en een rag-fijn landschap — zooals wij later bij Rembrandt aantreffen — in het verschiet.

Wat verder Pieter Brueghel aangaat, de geniale 16de eeuw zou buiten de tendenzen van zijn tijd zijn gebleven, zoo hij, naast zijn realistische notities, niet daarenboven deel had genomen aan het humanistisch streven om in series prenten zedekundige zinnebeelden vast te leggen. Zoo teekende hij voor den uitgever Jeroen Cock te Antwerpen velerlei „in het sotte en in het vroede”, wat de plaatsnijders zouden kunnen gebruiken. Een paar van deze kunstige, van een ingewikkelde symboliek overlopende composities, als de Fortitudo en de Caritas — naast de Temperantia, in het bezit van het museum — gaven een merkwaardig inzicht in de geestesgesteldheid, welke hieraan ten grondslag heeft gelegen. Over de verwerkte symbolen, inderdaad niet zoo gemakkelijk af te lezen, bestaan verschillende meeningen. Zeer ingenieus en instructief heeft hierover de heer Borms nader geschreven in de N.R.C. van 30 Aug. en 14 Sept. '34, aangevend hoe de middeleeuwen bij de vormgeving op deze prenten zich nog hier en daar deden gelden.

Hoe dit zij, de rake kijk heeft den meester ook hier geen oogenblik in den steek gelaten; allerlei details leveren daarvan een zeker bewijs. Bij de For-